Besedilo: Nina Wabra Jakič, Komisija za preprečevanje korupcije

Zakaj za prijatelje veljajo drugačna pravila?

Stojiš v vrsti za vstopnice za kino, ko se pred tabo pojavi dekle. Fant, ki že čaka v vrsti, jo spusti predse. Očitno sta prijatelja. »A zdaj se bomo pa kar vrivali?!« se na ves glas pritožiš svojemu prijatelju, ki po naključju pride mimo. Povabiš ga, naj se ti pridruži v vrsti. Čakaj malo. Je s to sliko nekaj narobe? Dekle se vriva. Tvoj prijatelj pa se ti »samo pridruži«. Isto dejanje, dve različni razlagi. Kako to, da je isto dejanje enkrat nezaslišano, drugič čisto normalno?

Za »naše« zamižimo na eno oko

Prijatelje poznamo, jim zaupamo in vemo, kaj se z njimi dogaja. Ko naredijo neumnost ali si malo prilagodijo pravila, imamo zato hitro pri roki razlago: bil je utrujen, ni mislila tako, doma ima težave, mudi se mu, to res potrebuje ...
Pri nekom, ki nam ni blizu, ozadja ne poznamo ali nas ne zanima. Vidimo predvsem dejanje, ki nas zmoti, in že lepimo etikete: len, nesramen, nepošten. To je pristranskost: pri ocenjevanju dejanja in človeka nas zanese na stran prijateljev. Tistim, ki jih imamo radi, smo lahko bolj naklonjeni kot drugim, ne da bi se tega sploh zavedali.

Poglejmo primer: sošolec, ki ga ne maraš preveč, med testom prepisuje od tebe. To ti ni všeč in te jezi. Prijatelju, ki ima slab dan in mu test ne gre, pa morda dovoliš pokukati v svoje odgovore. Slab dan lahko pomaga razumeti, zakaj je nekdo prepisoval. Ne naredi pa prepisovanja nič bolj poštenega.

Slabi izgovori za dobre prijatelje

Težava nastane, ko zaradi prijateljstva prilagajaš pravila, ki naj bi veljala za vse. Prijatelju lahko pomagaš razumeti snov. Če mu med testom kažeš odgovore, mu morda pomagaš dobiti boljšo oceno, snovi pa zato ne bo nič bolje znal. Pri naslednjem testu se lahko znajde v enaki godlji. Pomagaš mu torej skriti luknjo v znanju, namesto da bi jo skupaj zakrpala.

Ko prijatelju omogočiš, da se vrine v vrsto, mu prihraniš čakanje, toda vsi za njim morajo zdaj čakati še dlje. Uslugo narediš ti, s svojim časom pa jo plačajo drugi. Če bi vsak spustil predse še dva prijatelja, bi se tvoje čakanje hitro spremenilo v celoveče-rec. Brez pokovke. Vprašanje torej ni samo: Ali s tem res pomagam prijatelju? Vprašaj se tudi: Ali s tem komu drugemu jemljem pošteno priložnost?

Jaz tebi, ti meni

Za razredni turnir izbirate vodjo, ki bo odločal, kdo igra in kdo ostane na klopi. Eden od kandidatov ti obljubi: »Ti podpri mene za vodjo, jaz pa bom poskrbel, da boš igral v najmočnejši ekipi.« Tako zveni kupčija s prednostmi. Nekdo, ki ima moč odločati, deli ugodnosti tistim, ki ga podpirajo ali mu delajo usluge. Na prvi pogled se ti morda zdi fino, če si med izbranci. Ampak v takih primerih namesto znanja in sposobnosti odloča to, kdo je »naš« in kaj bo dal v zameno.

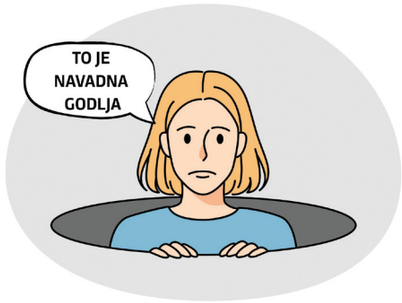
Vsaka pomoč prijatelju seveda še ni taka. Razlaga matematike v zameno za pomoč pri angleščini je običajna medsebojna pomoč. Dajanje priložnosti samo tistim, od katerih imaš kakšno korist, pa je druga pesem. V tem primeru odpadeš kot gumb na hlačah, če ne poznaš pravih ljudi, ne glede na to, ali si najboljši in najprimernejši za to nalogo na vsem svetu.

Ko je prijateljstvo v napoto pravičnosti

ČPredstavljaj si, da si v komisiji za izbor najboljšega plakata. Tvoja naloga je izbrati najboljši izdelek po dogovorjenih merilih. Med izdelki je tudi plakat tvoje najboljše prijateljice. Po dogovorjenih merilih je neki drug plakat boljši, ti pa si želiš, da zmaga ona. Kaj narediti? Prijateljstvo te vleče v eno smer, pravičnost in odgovornost do drugih sodelujočih pa v drugo.

Kaj zdaj?

1. Prvi korak: iskreno pokukaj vase
Bi ravnal/a enako, če bi šlo za nekoga, ki ti ni posebej všeč ali ga sploh ne poznaš? Bi tudi pri njem spregledal/a iste napake in pohvalil/a iste stvari? Bi uporabil/a enaka merila? Preveri, ali tvojo presojo usmerjajo dejstva ali odnos do človeka.

2. Drugi korak: vključi alarm za izgovore
»Res se je trudila.« »To mu ogromno pomeni.« »Saj ni tako hudo.« »Jezen bo name.« »Žalostna bo. «

Preveri, ali iščeš izgovore za neupoštevanje pravil in delaš izjeme v škodo drugih. Bi isti razlog sprejel/a tudi pri nekom, ki ni tvoj prijatelj? Seveda je prav upoštevati okoliščine, vendar po enakih merilih za vse. Na primer: če pri prijateljičinem plakatu šteje trud, mora šteti tudi pri drugih izdelkih.

3. Tretji korak: če težko ostaneš nepristranski/a, naredi korak nazaj
Nepristranskost pomeni, da dejanja presojaš po poštenih merilih, ne po tem, kako rad/a imaš človeka. Če opaziš, da prijateljstvo vpliva na tvojo presojo, povej, da odločaš o prijatelju, in prosi za neodvisen pogled. Po potrebi odločitev prepusti nekomu, ki ni osebno povezan z vpletenimi. Na primer: pri izboru plakata lahko rečeš: »To je izdelek moje najboljše prijateljice. Težko ga ocenim nepristransko, zato naj ga oceni kdo drug.«

Dober prijatelj lahko naredi slabo potezo

Pomembno je, da ločiš dejanje od človeka. Če prijatelj naredi nekaj trapastega ali nepoštenega, to še ne pomeni, da je slab človek. Tudi to, da je tvoj prijatelj, njegovega dejanja še ne naredi poštenega. Prijateljevo razočaranje je lahko neprijetno, vendar ga ni pošteno reševati s privilegiji. S tem lahko oškoduješ druge, prijatelju pa prikriješ težavo, ki je zato ne more popraviti.

Pomagaj mu težavo rešiti, namesto da jo pomagaš skriti. Stavek »tole ni bilo OK« je čisto OK. Namesto da ga označiš za goljufa ali iščeš izgovore zanj, se pogovorita o tem, kaj je naredil in kako lahko napako popravi. Skupaj se učita, poiščita rešitev ali pomoč, popravita napako ...

Zrelost se pokaže takrat, ko znamo biti pošteni do nekoga, ki nam ni všeč, in strogo iskreni do nekoga, ki ga imamo radi. Veš, če za vsako ceno zagovarjaš vsako prijateljevo dejanje, to sploh ne pomeni, da si najboljši prijatelj na svetu. Pravi prijatelj je iskren. Včasih najbolj pomagaš prav s tem, da poveš tudi tisto, česar ne želi slišati.

Pošteno ne pomeni vedno enako

Nekdo zaradi poškodbe ali drugih težav potrebuje več časa za teste ali naloge. To je lahko upravičena prilagoditev pravil. Merilo je njegova dejanska potreba. Prilagoditve morajo biti dostopne drugim s primerljivimi potrebami.

TEST

Ima tvoje prijateljstvo VIP-bližnjico mimo vseh pravil?

1. **Prijatelj vedno prepisuje naloge. Kaj narediš?**
- **A)** Kul je. Potrudiš se, da nihče ne izve.
- **B)** Poveš, da ni bilo prav, in mu ponudiš pomoč pri nalogah.
- **C)** Razglasiš, da je slab človek.

2. **Na šolskem turnirju si sodnik/ca. Tvoj najboljši prijatelj naredi prekršek. Kaj narediš?**
- **A)** Dosodiš prekršek, tako kot bi ga pri katerem koli drugem igralcu.
- **B)** Pogledaš stran, ker nočeš, da je jezen nate.
- **C)** Kaznuješ ga strožje, da vsi vidijo, kako si nepristranski/a.

3. **Kandidat za predsednika razreda obljubi posebne prednosti samo tistim, ki bodo glasovali zanj. To je:**
- **A)** dober volilni program
- **B)** običajna prijaznost
- **C)** kupčija, ki druge postavlja v slabši položaj.

3 pravilni:
Prepoznaš razliko med podporo in neupravičenimi privilegiji. Veš, da lahko navijaš za prijatelja, ne da krojiš pravila njemu v prid.

2 pravilna:
Večinoma prepoznaš pošteno ravnanje. Zate je izziv to pokazati tudi v praksi!

0–1 pravilen:
Morda prijateljem prehitro pogledaš skozi prste. Poskusi na situacijo pogledati še z očmi tistega, ki je zaradi tega na slabšem.